

**A REVIEW ON THE EDUCATIONAL
USE OF THE TURKISH LANGUAGE
ASSOCIATION'S ONLINE DICTIONARIES AND
PRINT DICTIONARIES**

Basılı Sözlüklerin ve Türk Dil Kurumu Çevrimiçi Sözlüklerin

Öğretimde Kullanımına İlişkin Bir İnceleme¹

Demet SANCI UZUN² & Safa ÇELEBİ³

Abstract

Vocabulary has a significant contribution to improve students' language skills and enhance their academic achievement. Technology changes and diversifies the materials used in the field of "vocabulary development" as it is in every field of education. Instructional environments also need to keep pace with this change. The aim of the study is to determine the Turkish teachers 'use of Turkish Language Association dictionaries, printed dictionaries and the ones on internet in education and training environments during students' vocabulary development process. In order to describe an existing situation, a screening model was used. Interviews were made with 20 Turkish teachers working in Samsun and the obtained data were analysed by the content analysis method. As a result of the research, it has been determined that printed dictionaries are not used in the vocabulary development process due to the difficulty of moving, and inadequate content. Also it was found that Turkish Language Association vocabulary providing services on internet is not well recognized and not used in educational environment.

Key Words: Dictionary, electronic dictionary, vocabulary, Turkish education.

Özet

Söz varlığının öğrencilerin dil becerilerini geliştirmede ve akademik başarılarını arttırmada önemli bir katkısı vardır. Teknoloji, eğitimin her alanında olduğu gibi "söz varlığı geliştirme" alanında da kullanılan materyalleri değiştirip çeşitlendirmektedir. Öğretim ortamlarının da bu değişime ayak uydurması gerekmektedir. Çalışma, Türkçe öğretmenlerinin eğitim öğretim ortamlarında, öğrencilerin söz varlıklarını geliştirme sürecinde, basılı sözlükleri ve İnternet ortamında yayımlanan TDK sözlüklerini kullanma durumlarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Var olan bir durumu betimlemek amacıyla yapılan araştırmada tarama modeli kullanılmış, Samsun ilinde görev yapan 20 Türkçe öğretmeniyle görüşme yapılmış, elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda, basılı sözlüklerin taşıma gücünün, içeriklerinin yetersiz oluşları nedenleriyle söz varlığı geliştirme sürecinde kullanılmadığı, İnternet ortamında hizmet sunan TDK sözlüklerinin ise yeterince tanınmadığı ve eğitim-öğretim ortamında kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sözlük, elektronik sözlük, söz varlığı, Türkçe Öğretimi.

¹Bu makale, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ev sahipliğinde 25-30 Mayıs 2015 tarihinde düzenlenen 1. Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu'nda sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

²Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, e-mail:demet.sanciuzun@erdogan.edu.tr

³Arş. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, e-mail:safa.celebi@erdogan.edu.tr

1. Giriş

Dil yetisi, dil yaratmayı ve yaratılan dilleri edinme ve kullanma yeteneğini kapsamaktadır. Her birey, yaratılmış bir dizge olarak karşısında bulunduğu, aile ve çevresinde doğal iletişim aracı olarak kullanılan dil olan ana dilini olağan bir şekilde edinir (Kula, 2012: 11) ve ana dili aracılığıyla yaşadığı evrende kendine özgü bir dünya oluşturur. Ana dili, çocuğun yaşadığı çevrenin ve bağlı olduğu toplumsal ortamın bir ürünü olmakla birlikte, insanda dil gelişiminin temelini, alt yapısını oluşturur (Sever, 1997).

Güneş (2007: 24), dil öğretiminin amaçlarını dört maddede özetler: dil becerilerini geliştirme, bireyin zihinsel gelişimini sağlama, değerler sistemini öğretme, tarihi, kültürü ve medeniyeti aktarma. Zihinsel beceriler temelde dil becerilerine dayandığı için ana dil öğretimi eğitim-öğretim sürecinin her döneminde önemli bir hale gelmiştir.

Dil becerilerinin başarılı bir biçimde sergilenmesi ve geliştirilmesi bireyin söz varlığının zenginliği ile doğru orantılıdır. Dinlediği ve okuduğunu anlamada; anladığını, düşündüğünü ve hissettiğini anlatmada söz varlığının yeri büyüktür.

Göçer (2009: 1027), *“Öğrencileri bir üst eğitim kurumuna, daha da önemlisi hayata hazırlama işlevini gören okullarımızda verilen eğitimin niteliği, genelde öğrencilerin temel dil becerilerini kazanarak etkin bir biçimde kullanabilir olmalarına, özelde ise, bu becerileri etkin kılan aktif kelime dağarcığının zenginliğiyle ortaya çıkmaktadır. O hâlde öğrencilerin kelime dağarcıklarının zenginleştirilmesi ve öğrenme - öğretme sürecinde kelime öğretimi uygulamaları büyük önem arz etmektedir.”* ifadeleriyle söz varlığı geliştirme konusunda eğitim kurumlarına düşen görevi dile getirmiştir.

Kelime tanıma, dil ve zihinsel becerilerin gelişimi açısından çok önemlidir. Çeçen (2002: 8) söz dağarcığını yaşının gerektirdiği ölçüde geliştirememiş bir öğrencinin derslerin konularına ilgi duyabilmesinin, öğretmenlerin sınıfta anlattıklarını ve ders kitaplarında okuduklarını anlayabilmesinin, anladıklarını anlatabilmesinin, dolayısıyla derslerde başarılı olabilmesinin imkânsız olduğunu söylemektedir. Çeşitli araştırmalarda zihinsel sözlükleri zengin olan öğrencilerin, hem okul başarılarının hem de düşünme, anlama, sorgulama, ilişkilendirme, sınıflama, sıralama vb. zihinsel becerilerinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (Tosunoğlu, 1999; Blachowicz ve Fisher, 2005'ten akt. Özbay vd., 2011; Karatay, 2007; Özbay ve Melanhoğlu, 2008; Gülseren ve Batur, 2009). Ayrıca çocuklarda zihinsel sözlüğün zengin olmasının iletişim ve sosyal becerileri de önemli oranda etkilediği sonucuna varılmıştır (Lieury ,1995, Totereau, 2005, Florin, 2002, Estienne 2000'den akt. Güneş, 2015: 2).

İlköğretim Türkçe programlarında öğrencilerin kelime dağarcıklarının geliştirilmesinin önemine işaret edilmiş ve programda amaçlar, kazanımlar, öğrenme-öğretme süreci gibi başlıklar altında kelime öğretimi çalışmalarına değinilmiştir:

Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri arasında öğrencilerin Türkçeyi sevmelerini, doğru ve etkili kullanmalarını sağlamak, metinler arası düşünme becerilerini geliştirerek söz varlığını zenginleştirmek, kitle iletişim araçlarıyla verilen mesajları sorgulama becerilerini geliştirmek, türlü etkinliklerle kelime dağarcığını zenginleştirmek; okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarını sağlamak (MEB, 2006) amaçlarına yer verilmektedir.

“Kazanımlar” başlığı altında okuma ve dinleme öğrenme alanlarıyla ilgili, “okudukları, dinledikleri metinlerde ve izlediklerinde geçen anahtar kelimelerin farkına varır; eş sesli, eş ve zıt anlamlı kelimeleri ayırt eder; bilmediği kelimelerin, deyimlerin ve atasözlerinin anlamlarını tahmin eder; bağlamından hareketle kavramların anlamlarını çıkarır, araştırır, sözlükten bulur; kelimelerin gerçek ve mecaz anlamlarını ayırt eder; örtülü anlamları bulur, okudukları, dinledikleri ve izledikleriyle ilgili deyim ve atasözleri bulur;

yeni öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur”, kazanımları bulunur. Konuşma ve yazma öğrenme alanlarıyla ilgili, konuşurken kelimeleri doğru telaffuz eder, konuşma ve yazılarında söz varlığından, sözlük ve imlâ kılavuzundan yararlanır; kelimeleri, terim, deyim, atasözü ve söz kalıplarını yerinde, günlük hayattaki bağlamını dikkate alarak ve anlamlarına uygun, kelime türlerini işlevine uygun ve kelimeleri farklı görevlerde kullanır kazanımları ile görsellerden yararlanarak söz varlığını geliştirir, kelime listeleri, kavram haritaları kullanır, kelime türetir, kelime oyunları oynar, kelime veya kelime gruplarının yanlış anlamda kullanılmasından kaynaklanan anlatım bozukluklarını tespit eder ve cümleyi düzeltir (MEB, 2006), kazanımları yer almaktadır.

“Öğrenme ve Öğretme Süreci” başlığı altında, hazırlık aşamasında anahtar kelimelerle çalışma, anlama aşamasında anlamı bilinmeyen kelimelerle çalışma, söz varlığını geliştirme, anlatma aşamasında söz varlığını kullanma (MEB, 2006) şeklinde ifade edilmiştir.

Dilin söz varlığının yaşatılmasında, doğru kullanımında ve öğretilmesinde sözlükler önemli bir yere sahiptir (Karadüz, 2009: 648). İletişimin tam ve doğru olarak gerçekleşmesi dilin yapıtaşları olan sözcüklerin anlam boyutlarının iyi bilinmesine ve yerli yerince kullanılmasına bağlıdır. Dilin gücü, onun yapısını, anlatım olanaklarını iyi bilmek ve uygulamakla ortaya çıkmaktadır (Çotuksöken, 2002: 181-184; Başkan, 1998: 145). Bir milletin hafızası niteliğindeki sözlükler temel başvuru kaynağı olarak düzenli bir şekilde kullanılmalıdır (Kolaç, 2009: 748). Bunu sağlamak için de hedef kitleye uygun, nitelikli ve işlevsel sözlükler hazırlanmalıdır (Gülseren ve Batur, 2009: 140).

Aksan (1996: 77) “sözlük” kavramını, "Bir dilin (ya da birden çok dilin) sözvarlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir sözvarlığı kitabı..." olarak tanımlar.

TDK Güncel Türkçe Sözlükte (2011) “Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat” ifadeleriyle tanımladığı sözlükler, bir dilin sözcüklerini sıralamak ve anlamlarını vermekle kalmaz. Aynı zamanda sözcüklerin türetim, karşılıklı ilgi özelliklerini (Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü, 2006); kazandıkları yan anlamlar ile başka kelimelerle kurdukları ifadelerdeki anlam inceliklerini, değişik kullanımlarını (Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü, 2006); sözcüklerin sesletim ve yazımla ilgili özelliklerini, sonuna gelen biçimbirimlerle olası değişiklikleri, kalıplaşmış yapıları, sözcükle ilgili anlam olgularını (eğretilemeli kullanım, karşıt anlam, soyutlama, eş anlam...) (Günay, 2007: 31); dilbilgisel ve tür özelliklerini, deyimleri ve kalıplaşmış yapıları, hangi dilden olduklarını ve kökenlerini (Böler, 2006:102) de verir.

“Öte yandan özellikle son yıllarda hazırlanan sözlükler anlam açıklamaları yanında kullanım bilgileri, dil bilgisi özetleri de vermekte, böylece ansiklopedik bir dil kullanım kılavuzu niteliğini de üstlenmiş görünmektedir. Sözlükler baştan sona okunan yapıtlar olmamakla birlikte, dille birlikte gelen toplumsal değerleri kuşaktan kuşağa aktarmak gibi kültürel ve toplumsal bir işlevi de yerine getirmektedir.” (Kocaman, 1998:111)

Sözlüklerin temel işlevlerinden birisi de öğrenme öğretme araçları olmalarıdır (Karadüz, 2009: 636). Öğrencilerin dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerileri söz varlığına bağlı olarak geliştirilebilir. Bireyin dinlediği ve okuduğu bir metni anlaması, metinden zevk alarak dinlemeye/okumaya devam etmesi de konuşmalarının ve yazılarının içeriğinin zenginliği de kelime dağarcıklarının zenginliğine bağlıdır. Bu bağlamda bireyin sözlük okumaya karşı bir ilgisinin olması, sözlük karıştırmayı bilinçli olarak yapması (Gülseren ve Batur, 2009:145) kadar anlamını bilmediği sözcüklere ulaşabileceği güncel ve işlevsel

sözlüklerin bulunması da anadili eğitiminin başarılı bir şekilde yapılmasına yardımcı olacaktır.

Nitelikli ve öğrencilerin kullanmaktan zevk aldığı sözlükler öğrencilerde sözlük kullanma alışkanlığını geliştirir. Dil öğretiminin temel materyallerinden uzak kalmadan gerçekleştirilen bir öğrenme süreci, bireylere ana dillerinin zenginliklerini fark etme fırsatı verir. Sözlükler gerçek birer öğrenme materyali olarak kullanıldığı sürece dilin çok anlamlı dünyasının kapsamı öğrenenlere açık tutar (Karadüz, 2009: 648).

Sözlükler alıcısının beklentisine uygun olarak farklı boyutta ve niteliklerde hazırlanır (Günay, 2007: 34). Gülseren ve Batur (2009: 138)'a göre aranan bir kelimenin sözlükte kolay bulunabilmesi sözlüğün işlevselliğini artırır. Sözcükler, dilde kesinleşmiş yazım biçimlerine uygun olarak, vurgu özellikleri, sözcük türleri açısından dildeki yerleri gösterilerek sözlükte yer alır. Eğer amaç belli bir düzeydeki öğrenciye seslenmekse, sözcüğün sınırı ona göre düzenlenmelidir (Aksan, 1998: III/84). Sözlüğün işlevselliği, fiziksel açıdan kullanılabilir olmasına da bağlıdır. Yani sözlük açıldığı zaman bir masada durabilmelidir. Sağlam ciltlenmeli ve uzun süreli kullanım için özellikle dikişli olmalıdır. Yazı puntoları okunabilir nitelikte olmalıdır. Bununla birlikte sözlüklerin içerik özellikleri açısından dikkat çekmesi için, özellikle ilköğretim öğrencileri için, resimli, çizgili sözlükler tasarlanabilir. Bunlar daha çok ansiklopedik türde hazırlanan sözlüklere özgüdür. Bir de özel terimlerle ilgili, örneğin bitki adları sözlüğünde bitkilerin resmedilmesi gibi dikkat çekici olabilir (Gülseren ve Batur, 2009: 138). Sözlüklerle ilgili önemli bir konu da ihtiyaçlara bağlı olarak güncellenebilmesidir. Toklu (2013: 118), sözlük çalışmalarının süreklilik istediğini belirtir.

Sözlükler hem öğretici hem de her an kullanıma yönelik kitaplardır. Aksan (1996:7); bir dilin sözcüklerinin, deyimlerinin, kalıp sözlerinin, kalıplaşmış sözlerinin, atasözlerinin, terimlerinin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü söz varlığı olarak açıklar. Dilin söz varlığının çok boyutlu ve zengin olması birçok sözlük türünün var olabileceği anlamına gelir (Karadüz, 2009: 638). Aksan (1998: 75-76), sözlükleri bir ya da birden çok dilin söz varlığını işleme, Abece sırasını temel alma ve ele alınan söz varlığının niteliği bakımlarından gruplandırmıştır. İlhan (2009: 538) da sözlükleri malzemelerin kaydedildiği ortam açısından basılı sözlükler ve elektronik sözlükler olmak üzere sınıflandırır. Bu durumda erişim biçimine göre sözlükler; basılı sözlükler, elektronik sözlükler ve internet ortamındaki sözlükler biçiminde sınıflandırılabilir.

Yeni teknolojiler öğrenme ortamını, öğretmen ve öğrenci alışkanlıklarını değiştirmiştir; eğitimde teknoloji kullanımının bireysel öğrenme, isteklendirme, öğrenmeye karşı olumlu tutum, işbirliği, öğrenci kontrolü ve öğrenmeyi ilginç hale getirme gibi yararları olmuştur. Karadüz (2009: 641), insanların öğrenme alışkanlıklarının, beklentilerinin, davranışlarının değişmesinin öğrenme ihtiyaçlarını da değiştirip çeşitlendirdiğini belirtir. Bilgisayardan, tableten, cep telefonundan ulaşılabilen e-sözlükler; güncellenebilme, ulaşım kolaylığı, yeni neslin ilgi ve ihtiyaçlarına uygunluk gibi özellikleri ile eğitim öğretim sürecinin etkin birer parçası haline getirilebilir.

Eğitim öğretim ortamlarında kavramların öğrenilmesinde sözlük kullanımı zorunluluk taşımasına rağmen yapılan çalışmalar sözlüklerin öğrenme ortamlarında yeterince kullanılmadığını göstermektedir. Kolaç (2009), öğretmen adaylarını örneklem olarak ele aldığı araştırmasında, Türkçe Sözlük ve Yazım kılavuzu edinme durumlarının öğretmen adaylarında oldukça düşük olduğunu ve Türkçe sözlük kullanma sıklıklarının son altı ay ve son bir yıllık zaman dilimlerinde yoğunlaştığını ifade etmektedir. Boz ve Aslan Demirtaş (2011) okul sözlüklerinin kullanımı ile ilgili araştırmada öğretmenlerin öğrencilerin sözcük dağarcıklarını geliştirmede olumlu katkılar sağlayacağını düşünmelerine rağmen derste sözlük kullanma noktasında hassas davranmadıklarını belirtmektedirler.

Günümüzde öğrenme ve öğretme ihtiyaçları, farklı sözlük türlerinin hazırlanmasını beraberinde getirmiş; basılı sözlüklerin yanında kamu kurumlarına, özel kurumlara ve üniversitelere ait pek çok teknoloji destekli sözlük kullanıcıların hizmetine sunulmuştur. Farklı model ve kapasitelerde üretilen e-sözlükler genellikle yabancı dil öğrenmek isteyenler için hazırlanmış, birden fazla dilin çapraz çevirisini yapabilen, konuşan sözlüklerdir. *Redhouse İngilizce – Türkçe Türkçe – İngilizce sözlük* bu tür sözlüklere örnek olarak gösterilebilir. Elektronik sözlüklerin bazılarında Türkçe sözlük ve bireysel sözlük oluşturma uygulamaları da mevcuttur (Ör: Polylingua CS-100). İnternet ortamında yayımlanan sözlüklerin çoğu da yabancı dil öğrenmek için çok dilli hazırlanmıştır (İlhan, 2009).

İnternet ortamında yayımlanan Türkçe sözlükler ise hem sayıca çok azdır hem de bir kısmı öğretim sürecinde kullanmaya elverişli değildir

Türk Dil Kurumunun elektronik ortamda yayımladığı sözlüklerin çeşitlilik ve söz varlığı zenginliği bakımından benzerlerinden daha üstün ve eğitim öğretim sürecinde kullanıma uygun oldukları söylenebilir.

Şekil 1: TDK'nın İnternet destekli sözlükleri

TDK'nın Şekil 1'de belirtilen Güncel Türkçe Sözlük, Sesli Türkçe Sözlük, Büyük Türkçe Sözlük, Kişi Adları Sözlüğü, Türk Lehçeleri Sözlüğü, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü, Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü, Türkiye Türkçesi Ağzıları Sözlüğü, Eş ve Yakın Anımlı Kelimeler Sözlüğü, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Tarama Sözlüğü, Zıt Anımlı Kelimeler Sözlüğü, Ekonomi Terimleri Sözlüğü, Türk İşaret Dili Sözlüğü, Yazım Kılavuzu ile Sıkça Yapılan Yanlışlara Doğrular ve Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu gibi uygulamaları hem akademik hem bireysel ihtiyaçlara cevap verebilecek çeşitlilikte ve niteliktedir.

Türk Dil Kurumu'nun internet ortamında yayımladığı sözlükler Türkçe Programında ifadesini bulan kelime öğretimi kazanımlarına ulaşmak amacıyla öğretim sürecinin çeşitli aşamalarında öğretim materyali olarak kullanılabilir. İlhan (2009) bilimsel verilerle hazırlanan bu sözlüklerin elektronik ortamda erişim kolaylığı dolayısıyla çok kişi tarafından kullanıldığını, dilin kelimelerinin öğrenilmesine, dolayısıyla dilin doğru kullanımına katkı sağladığını vurgulamaktadır.

1.1. Amaç

Çalışma, Türkçe öğretmenlerinin basılı sözlükleri ve İnternet ortamında yayımlanan TDK sözlüklerini tanıma ve öğretim ortamlarında, öğrencilerin söz varlıklarını geliştirme sürecinde kullanma durumlarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verilerek araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, verilerinin toplanma ve değerlendirilme süreci açıklanmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada “var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan” tarama modeli kullanılmıştır. Bu modelde araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2012: 77).

2.2. Araştırma Grubu

Çalışmaya 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Samsun ilinde 7 farklı okulun ilköğretim ikinci kademesinde Türkçe öğretmeni olarak görev yapan 20 Türkçe öğretmeni katılmıştır. Aşağıdaki tablolarda çalışmaya katılan öğretmenlerin çeşitli özellikleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların cinsiyete ve hizmet yıllarına göre dağılımları

		n	%
Cinsiyet	Kadın	10	50
	Erkek	10	50
	Toplam	20	100
Hizmet Yılı	0-5	1	5
	5-10	3	15
	10-15	6	30
	15- ...	10	50
	Toplam	20	100

Katılımcıların demografik bilgilerinin yer aldığı Tablo 1’de, kadın ve erkek katılımcı dağılımının eşit olduğu görülmektedir. Ayrıca hizmet yılları incelendiğinde, katılımcıların tecrübeli öğretmenlerden oluştuğu söylenebilir.

Tablo 2: Katılımcıların görev yaptıkları okulların internet erişimi bulunup bulunmamasına göre dağılımları

İnternet Erişimi	n	%
Var	4	57
Yok	3	43
Toplam	7	100

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada, veri toplama aracı olarak “görüşme” tekniği kullanılmıştır. Sözlü iletişim yoluyla veri toplama olarak tanımlanan görüşme, bireylerin, çeşitli konulardaki bilgi düşünce, tutum ve davranışları ile bunların olası nedenlerinin öğrenilmesinde kullanılan bir tekniktir (Karasar, 2012). Araştırmada veriler, 12 sorudan oluşan bir görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış biçimde hazırlanan görüşme formu, 3 uzman görüşü alınarak yapılandırılmamış görüşme formuna dönüştürülmüş, uzman görüşü alındıktan ve 3 Türkçe öğretmene ön uygulama yapıldıktan sonra son şeklini almıştır. Görüşme formunda yer alan sorulardan 8 tanesi kelime öğretiminin Türkçe Öğretim Programında ifadesini bulan amaç, kazanım ve süreç boyutlarıyla ve basılı sözlüklerin öğretim ortamlarında kullanılma durumlarıyla; 2 tanesi söz varlığı çalışmalarında teknoloji kullanımı ve 2 tanesi İnternet ortamındaki TDK sözlüklerinin tanınma ve kullanılma durumlarıyla ilgilidir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada katılımcılarla yapılan görüşmeler ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmış, kayıtlar dinlenerek yazıya geçirilmiştir. Yazılı hale getirilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi mülakatlardan, günlüklerden ve dokümanlardan elde edilen verilerden yola çıkarak veri setini anlamlı ve tutarlı bir şekilde çeşitli kategori ve temalara indirgeme sürecidir (Patton, 2014: 453). “İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşabilmektir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır” (Şimşek ve Yıldırım, 2008: 227). Görüşmelerden elde edilen bulgular, tablolar hâlinde ortaya konmuştur.

3. Bulgular

Bu bölümde görüşme yapılan öğretmenlerin sorulara verdikleri yanıtlardan elde edilen veriler tablolar halinde gösterilmiştir.

Tablo 3: Ders kitabındaki metinlerin söz varlığı açısından değerlendirilmesi

Görüş	n	%	Neden
Uygun	5	25	1. Metinlerin zaten çocukların seviyesine göre sadeleştirilmiş olması. 2. Metinlerde bulunan eski sözcüklerin geçmişle bugün arasında bağ kurduğunu düşünmeleri 3. Metinlerdeki yeni sözcüklerin öğrencileri geliştiriyor olması.
Kısmen uygun	6	30	1. Öğrenci kaynaklı nedenler 2. Aile kaynaklı nedenler 3. Çevre kaynaklı nedenler 4. Metin kaynaklı nedenler: a. Metinlerin çoğunlukla düşünce yazısı olması b. Metinlerin çok uzun olması
Uygun değil	9	45	c. Metinlerde eski, kullanılmayan sözcüklerin bulunması d. Metinlerde çocuğun dünyasından kopuk sözcüklerin bulunması e. Metinlerde yeterli miktarda yeni, öğrenilecek sözcüğün bulunmaması 5. Sözlük kaynaklı nedenler
Toplam	20	100	

“Türkçe ders kitabındaki metinleri söz varlığı açısından öğrencilerinize uygun buluyor musunuz?” sorusuna 5 öğretmen uygun, 9 öğretmen uygun değil, 6 öğretmen ise kısmen uygun cevabını vermiştir. Görüşmeye katılan öğretmenlerin %25’i Türkçe ders kitaplarında bulunan metinleri söz varlığı açısından öğrencilerin seviyesine uygun bulmuştur. Kısmen uygun bulunanlar da metinlerle ilgili olumsuz düşüncelerini dile getirmişlerdir. Bu durumda metinlerin sözvarlığını öğrenci seviyesine göre değerlendirip olumsuz yorum yapan öğretmenler çalışmaya katılan öğretmenlerin %75’ini oluşturmaktadır. Uygun görmeme nedenlerine bakıldığında metinlerdeki yeni sözcükleri yeterli bulmayan iki öğretmen dışındaki öğretmenlerin metinleri öğrenci seviyesinin üstünde buldukları görülmektedir. 7 öğretmene göre bazı metinlerde eski, Osmanlıca ve halkın anlamadığı sözcükler vardır; üç öğretmen metinlerde çocukların kullanmadığı, çocuğun dünyasından kopuk kelimelerin bulunduğu görüşündedir; 1 öğretmen ise metinlerdeki sözcüklerin çoğunun ortaokul sözlüklerinde bulunmadığını belirtmiştir.

Tablo 4: En çok tercih edilen söz varlığı geliştirme etkinlikleri

Etkinlik	n	%
Sınıfta metin işleme sürecinde sözlük kullanma	8	36
Kitap okuma	6	27
Sınıfta serbest okuma saati etkinliği yapma	4	18
Cümle kurma çalışmaları yaptırma	4	18
Bağlam ipuçlarından yararlanma	4	18

Öğretmenlere yöneltilen “Türkçe dersi öğretim sürecinde öğrencilerinizin söz varlığını geliştirmek için ne tür etkinlikler yapmaktasınız?” sorusuna verilen yanıtlara göre öğretmenlerin en çok tercih ettiği etkinlikler Tablo 4’te verilmiştir. % 36 oranıyla “sınıfta metin işleme sürecinde sözlük kullanma” yöntemi en çok tercih edilen yöntemdir.

Görüşme sorularına verilen yanıtlardan öğrencilerin söz varlığını geliştirmek için kullanılan 22 farklı etkinlik tespit edilmiştir. Bunlar, kitap okuma, evde aileyle ve sınıfta okuma saati düzenlemek, metin işleme sürecinde sözlük kullanmak, bağlamdan yararlanarak sözcük anlamını buldurmak, anlamını bilmedikleri sözcükleri öğretmene sormak, İnternet’ten TDK sözlüklerini kullanmak; dinleme saatleri düzenlemek; masal, fabl anlattırmak, cümle kurmak, yaşlılarla konuşma, serbest konuşma saatleri düzenlemek; anahtar kelimelerden metin oluşturmak, kelime defteri tutturmak, metin oluşturmak, kılavuz kitaptaki etkinlikleri yaptırmak; deyim ve atasözlerini maketleştirmek, sözlük oluşturmak, sözcükleri fişleyip ürün dosyasında saklamak, kütüphane ziyareti, kelimeleri tekrarlama, oyunlarla kelime tekrarlama etkinlikleridir.

Söz varlığı geliştirme sürecinde sadece 1 öğretmen 5 farklı yöntem kullandığını ifade etmiştir. 2 öğretmen 4, 9 öğretmen 3, 5 öğretmen 2 farklı yöntem kullanırken 3 öğretmen 1 yöntem kullanmaktadır. Görüşme sonucunda zengin çeşitlilikte etkinlik bildirilmiş olmasına rağmen öğretmenlerin farklı yöntemlere başvurma eğiliminde olduğu söylenemez. 3 öğretmen kılavuz kitaptaki etkinlikleri yaptırdığını belirtmiştir. Bu durum da çeşitlilik açısından olumlu değerlendirilebilir çünkü kılavuz kitaplar çeşitli yöntem ve teknikleri kullanmayı gerektiren farklı etkinlikler içermek durumundadır.

Tablo 5: Öğretmenlerin sözlük kullanma amaçları

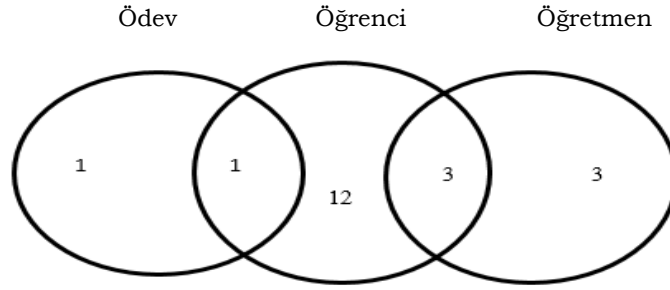
Amaç	n	%
Sözcüğün anlamını öğrenme	16	80
Söz varlığını zenginleştirme	5	25
Sözcüğün yazımını öğrenme	2	10
Sözlük kullanmayı öğrenme	2	10
Örnek cümle gösterme	2	10
Atasözünün anlamını öğrenme	1	5
Sözcüğün farklı anlamlarını öğrenme	1	5

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sözlük kullanma amaçları Tablo 6'da verilmiştir. Bir öğretmen birbirinden farklı üç amaç belirtirken, 10 öğretmen 2, 6 öğretmen 1 amaç belirtmiş; 3 öğretmen soruyu yanıtsız bırakmıştır. Öğretmenler 7 farklı sözlük kullanma amacı belirtmişlerdir. 16 öğretmen sözcüğün anlamını öğrenmek amacıyla sınıfta sözlük kullandıklarını ifade etmişlerdir. Diğer amaçlar bir ya da iki öğretmen tarafından belirtilmiştir. Oysa sözlükler dinleme, okuma, konuşma, yazma öğrenme alanlarıyla ilgili sınıf içi etkinliklerde pek çok amaca hizmet edebilir.

Tablo 6: Türkçe dersi sürecinde sözlük kullanma sıklığı

Sıklık	n	%
Sık sık	3	15
Haftada bir	9	45
Bazen	3	15
Nadiren	2	10
Hiç	3	15
Toplam	20	100

“Sözlükleri sınıfta hangi sıklıkla kullanırsınız? Siz mi kullanırsınız, öğrencilerinizin kullanmasını mı sağlarsınız?” sorusuna verilen yanıtlara göre sözlük öğretmenlerin genelinde başvurduğu bir öğretim materyalidir. 20 öğretmenin 3’ü sınıfta her zaman sözlük kullanmakta, metin işleme süreci dışında konuşma ve dinleme etkinliklerinde de öğrencilerin sözlük kullanmalarını sağlamaktadır. 9 öğretmen, Türkçe dersi sürecinde haftada bir, metinler okunduktan sonra öğrencilerin anlamını bilmedikleri sözcüklerle ilgili sözcük çalışmaları sözlük kullanmaktadır. 3 öğretmen ise bazen sözlük kullandıklarını belirtmiştir. Kullanmama nedeni olarak öğrencilerin yanlarında sözlük bulundurmamalarını, sözlük çalışmalarını evde yapmalarını ve genellikle bağlam ipuçlarından sözcüklerin anlamlarını bulmalarını göstermektedirler. Aynı nedenleri dile getiren 2 öğretmen de Türkçe dersi öğretim sürecinde nadiren sözlük kullandığını belirtmiştir. 3 öğretmen sınıfta hiçbir zaman sözlük çalışması yapmamaktadır.

Şekil 2: Öğretmenlerin söz varlığı çalışmalarında sözlük kullanma biçimleri

Çalışmaya katılan öğretmenlerden biri okul sözlüklerini yetersiz bulduğu için sözlük çalışmalarını öğrenciye ödev olarak vermektedir, sözlük çalışmalarını sınıfta yaptıran 16 öğretmenin 12'si sözlükleri öğrencilerin kullanmasını sağlamakta, biri ev ödevi olarak da vermekte, 3'ü ise öğrenciyle birlikte sözlük kullanmaktadır. Sınıfta sözlük çalışması yapan 6 öğretmenden üçü öğrencileri sözlük getirmediği için kendileri kullanmakta, 3'ü ise çalışmaları öğrencileriyle birlikte yapmaktadır.

Tablo 7: Öğrencilerin sözlük taşıma durumları

Sözlük Taşıma	n	%	Sözlüklerin Niteliği
Evet	10	50	Büyüklerinden kalan sözlükler Ucuz sözlükler
Kısmen	6	30	Atasözü ve Deyimler Sözlüğü TDK Okul Sözlüğü
Hayır	4	20	
Toplam	20	100	

“Öğrencileriniz yanlarında sözlük getirir mi? Hangi sözlükleri getirirler? Önerdiğiniz bir sözlük var mı?” sorularına verilen yanıtlara göre 10 öğretmenin öğrencileri sözlük getirmekte, 4 öğretmenin öğrencileri getirmemekte, 6 öğretmenin öğrencileri kısmen getirmektedir. 10 öğretmen öğrencilerine sözlük önermektedir. Bunların 8 tanesi TDK sözlük önerdiklerini, 2 tanesi herhangi bir sözlük getirmelerinin yeterli olduğunu belirtmektedir. 6 öğretmen sözlük önermemektedir. 1 öğretmen öğrencilerinin TDK okul sözlüğü kullandığını belirtirken 3 öğretmen öğrencilerinin önerdikleri sözlükler yerine büyüklerinden kalan sözlükleri kullanmayı, 13 öğretmen ucuz sözlükleri almayı tercih ettiklerini belirtmektedir. Bir öğretmene göre öğrencilerin kullanmayı tercih ettikleri sözlükler söz varlığı etkinliklerine katkı sağlayamamakta sadece sözlük kullanmayı öğretmeye yaramaktadır.

Çalışmaya katılan 12. öğretmenin “Sene başında zaten çocuklara mutlaka alınacak araç gereç içerisinde sözlüğü söylüyoruz. TDK Türkçe sözlüğünü aldirmaya çalışıyoruz ama çocuklar bunu çok fazla yanlarında bulundurmuyorlar. Sanki sözlük çocuklara ağır bir eşya gibi geliyor, ders aracı gibi gelmiyor. Lüzumsuz gibi geliyor. Aldırıyoruz ama birkaç sefer derse geldiklerinde getiriyorlar ondan sonrasında çok taşıyorlar yanlarında.” ifadeleri ile 5. öğretmenin “Aynı sırada oturan öğrencilerden biri sözlük biri yazım

kılavuzu getiriyor. Ağır oluyor, getirmek istemiyorlar.” ifadeleri öğrencilerin basılı sözlükleri neden taşımadığını açıklamaktadır.

Görüşme yapılan 13. öğretmen öğrencilerine TDK'nin internet ortamında yayımlanan sözlüklerini kullanmayı önermektedir. Öğrencilerin yarısının okula sözlük getirmediği, getirenlerin de sözlüklerinin yetersiz olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Sınıf kitaplıklarında sözlük bulunma durumu

Sözlük Bulunma Durumu	n	%	Bulunan Sözlükler
Var	8	40	TDK Okul Sözlüğü
			MEB Onaylı Sözlük
			Yayınevi bilinmeyen sözlük
			Atasözü ve Deyimler Sözlüğü
Yok	12	60	
Toplam	20	100	

“Sınıf kitaplığınızda sözlük var mı? Var olan sözlüklerin tür ve yayınevi bilgilerini verir misiniz?” sorusuna verilen yanıtlara göre 8 öğretmenin sınıf kitaplığında sözlük bulunmaktadır; bu sözlüklerden 6’sı TDK sözlüğü, 1’i MEB Talim Terbiye Başkanlığı onaylı sözlük, 1’i ise yayın evi belirtilmeyen bir sözlüktür. Sadece iki öğretmenin sınıflarında yazım kılavuzu, bir öğretmenin sınıflarında atasözleri ve deyimler sözlükleri vardır.

12 öğretmen sınıf kitaplığında sözlük olmadığını belirtmiştir. Bu öğretmenlerin 6 tanesinin sınıfında zaten sınıf kitaplığı mevcut değildir. İki öğretmen okullarında ikili öğretim yapılmasının sınıf kitaplığı kurulmasına engel olduğunu belirtmiştir.

Tablo 9: Öğretmenlerin Türkçe derslerinde sözlük kullanımıyla ilgili görüşleri

Öğretmen	n	%
Olumlu	8	40
Olumsuz	9	45
Yorum Yapmayan	3	15
Toplam	20	100

“Sözlük kullanmayı ders süreci açısından nasıl değerlendirirsiniz? Zorlukları ve faydaları nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlara göre görüşme yapılan 8 öğretmen, eğitim öğretim sürecinde sözlük kullanmayı faydalı görmekte ve sınıfta kullanmakta herhangi bir zorluk yaşamamaktadır. 5 öğretmen sözlüğü metin işleme sürecinde öğrencilerin anlamını bilmediği sözcüklerin anlamını bulmak için kullanmaktadır. Bir öğretmen “Sözlüksüz ders cephanesiz asker gibidir.” şeklinde düşünürken bir öğretmen de derste sözlük kullanmayı eğlenceli bulmaktadır.

Dokuz öğretmen ise eğitim öğretim sürecinde sözlük kullanmanın olumsuz taraflarından söz etmiştir. Bu olumsuzluklar genelde okul sözlüklerinin yetersizliğinden ve basılı sözlük taşımanın güçlüğünden kaynaklanmaktadır:

14. Öğretmen: “Basılı sözlükleri taşımak ve kullanmak zor, elektronik sözlükler olsa kullanması daha kolay olur.”

16. Öğretmen: “Faydalı ancak sınıfta fazla kullanamıyoruz. Çocuklar internet uygulamalarını tercih ediyor.”

20. Öğretmen: “Bir önceki soruya bir daha döneceğim. Atasözleri Sözlüğü, Deyimler Sözlüğü ve Türkçe kelime sözlüğü de var. Ben kullanıyorum onu. İşte erişim olduğu zaman aslında bu erişim kolaylıkla sağlanabilse çocuklar sınıf ortamında hem telaffuzunu hem kelime zenginliğini daha çok görebilir. Öğretim ortamında bir kere taşıma zorluğu var. Yani kitap baskılardan söz ediyorsak, taşınma zorluğu var. Bunu daha elektronik ortamda daha basit hesap makinesi gibi sözlükler şeklinde yapılabilsen faydası olur. Taşınabilirlik kolay olur. Cep sözlüğü gibi, hesap makinesi gibi teknoloji kullanımı işimizi kolaylaştırır.”

Tablo 10: Öğretmenlerin sınıflarının İnternet erişim durumları

Erişim Durumu	n	%
Erişim yok	9	45
Erişim var	7	35
Bazı sınıflarda var	3	15
Sadece okulda var	1	5
Toplam	20	100

“Ders yaptığınız sınıflarda İnternet erişimi mümkün mü?” sorusuna verilen yanıtlara göre 9 öğretmenin görev yaptığı okulda İnternet erişimi yoktur. 7 öğretmen görev yaptığı okulun sınıflarında erişim olduğunu, 3 öğretmen bazı sınıflarda erişimin olduğunu bazı sınıflarda olmadığını, 1 öğretmen de okulda olduğunu ancak sınıflarda olmadığını belirtmektedir.

Tablo 11: Öğretmenlerin söz varlığı çalışmalarında İnternette yararlanma durumları

İnternette Yararlanma	n	%	Erişim Sağlanan Siteler
Evet	4	20	Eğitim siteleri, öğretmen siteleri, MEB, EBA, MORPA gibi eğitim yazılımları, TDK sözlük
Hayır	14	70	
Yorumsuz	2	10	
Toplam	20	100	

“Söz varlığı geliştirme çalışmalarında İnternette yararlanıyor musunuz? Hangi bağlantıları/siteleri kullanıyorsunuz? Hangi sıklıkla kullanıyorsunuz?” sorularına verilen yanıtlar Tablo 12’de gösterilmiştir. Görüşme yapılan 20 öğretmenden 7 öğretmenin bütün sınıflarında, 3 öğretmenin de bazı sınıflarında İnternet erişimi mümkün olmasına rağmen sadece 4 öğretmen Türkçe dersi sürecinde İnternette faydalanarak sözvarlığı çalışmaları yaptığını belirtmiştir. Öğretmenlerin sözvarlığı çalışmalarında eriştiği kaynaklar çeşitli

eğitim siteleri, öğretmen siteleri, MEB, EBA, MORPA gibi eğitim yazılımları, TDK Güncel Türkçe Sözlük ve Büyük Türkçe Sözlük'tür.

14 öğretmen sözvarlığı geliştirme etkinliklerinde İnterneti kullanmamakta, İnternet kullanılacak etkinlikleri ev ödevi olarak vermektedir. 4 öğretmen sınıfta kendi cep telefonlarından TDK uygulamalarını kullanmaktadır. 1 öğretmen sınıf öğretmeni olduğu sınıfın teknolojik donanımını kendi imkânlarıyla sağladığını, bu sınıfta İnternet'ten faydalanabildiğini belirtmektedir.

Tablo 12: Öğretmenlerin TDK'nin İnternet ortamındaki sözlüklerini tanıma ve kullanma durumları

		Tanıma	Kullanma	Kullanılan Uygulamalar
Evet	n	16	3	Üyelik, İsimler Sözlüğü, GTS, Eşanlamlılar-Zıt anlamlılar Sözlüğü, Yazım Kılavuzu, Deyimler ve Atasözleri Sözlükleri, Yazımı karıştırılan sözcükler uygulaması.
	%	80	15	
Hayır	n	4	-	
	%	20	-	

“TDK'nin İnternet ortamında yayımlan sözlüklerini biliyor musunuz? Sınıf içinde kullanır mısınız? Hangi uygulamalarını kullanırsınız?” sorularına verilen yanıtlara göre görüşmeye katılan öğretmenlerden 16'sı TDK'nin İnternetteki uygulamalarını bildiğini belirtmesine rağmen 3 öğretmen Türkçe dersi öğretim sürecinde uygulamalardan faydalanmaktadır. TDK'nin 8 farklı uygulaması kullanıldığı belirtilen hizmetlerdir. 1 öğretmen 4 farklı uygulamayı kullandığını belirtirken diğer öğretmenler 2 uygulama kullandığını bildirmektedir. 4 öğretmen TDK'nin İnternetteki uygulamalarından haberdar olmadığını belirtmiştir. Bu öğretmenlerden birinin TDK yerine Ekşi Sözlük kullandığını belirtmesi manidardır.

Tablo 13: Öğretmenlerin TDK'nin İnternetteki uygulamalarını kullanmama nedenleri

Neden	Sayı	%
İnternet erişimi yok	14	65
Erişim yavaş, çok zaman alıyor	1	5
TDK'ya karşıyım	1	5
Ödev olarak veriyorum	1	5

“TDK'nin İnternetteki uygulamalarını niçin kullanmıyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtlara göre 14 öğretmen İnternet erişimi olmadığı, 1 öğretmen de erişim yavaş olduğu için bu uygulamaları kullanmamaktadır. Daha önceki bir soruya verilen yanıtlar 7 öğretmenin görev yaptığı okulun sınıflarında erişim olduğunu, 3 öğretmenin bazı sınıflarında erişimin olduğunu bazı sınıflarında olmadığını göstermektedir. Çalışmanın bu iki sorusuna verilen yanıtlar birbirleriyle çelişmektedir. 1 öğretmen TDK'ye karşı olduğu

için uygulamalarını kullanmadığını belirtmiş, 1 öğretmen de öğrencilerinin evde kullanmalarını sağladığını bildirmiştir.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çalışmada elde edilen bulgulardan yola çıkılarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Çalışmada, öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda ders kitabındaki metinlerin söz varlığı bakımından öğrencilere uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Metinlerin uygun görülmemesi nedenleri incelendiğinde çoğunlukla metin kaynaklı nedenlerin belirtildiği ve bu nedenlerin de sırasıyla metinlerde eski, kullanılmayan sözcüklerin bulunması, çocuğun dünyasından kopuk metinlerin kullanılması olduğu ortaya çıkmıştır. Karakuş (2014) da ders kitaplarındaki metinleri dil ve anlatım yönünden incelediği çalışmasında 18 metni söz varlığı açısından değerlendirmiş ve 9 metnin yeni öğrenilecek söz ve söz grubu içerme açısından yetersiz olduğunu tespit etmiştir. Türkçe ders kitaplarını çocuğa görelilik ilkeleri açısından inceleyen Çakır (2013)'a göre de metinler çocukların yaş, ilgi ve yaşamına uygun olmayan sözcükler içermektedir. Benzer (2013) yaptığı çalışma sonucunda 6. sınıf ders kitaplarındaki metinleri hem sunulan kelime sayısı hem de bunların öğrenilme düzeyleri bakımından düşük bulmuştur. Metinlerle ilgili olumlu ve olumsuz görüş bildiren öğretmenlerin ifadeleri dikkate alındığında ders kitaplarındaki metinlerin az ya da çok öğrencilerin yeni karşılaştığı sözcükler içerdiği, söz varlığı geliştirme etkinliklerine uygun olduğu ve eğitim öğretim sürecinde, söz varlığı geliştirme etkinliklerinde sözlük kullanımının gerekli olduğu görülmektedir.

Görüşme sonucunda zengin çeşitlilikte etkinlik bildirilmiş olmasına rağmen öğretmenlerin farklı yöntemlere başvurma eğiliminde olmadığı; söz varlığı geliştirme sürecinde farklı etkinliklere başvurmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan etkinliklerin en çok sınıfta metin işleme sürecinde sözlük kullanma yöntemi olduğu; bunu sırasıyla kitap okuma, sınıfta serbest okuma saati etkinliği yapma, cümle kurma çalışmaları yaptırma ve bağlam ipuçlarından yararlanma çalışmalarının izlediği tespit edilmiştir. Öğretmenlerin çoğu (%30) kelime öğretimi etkinliklerinde sözlük kullanmaktadır. 22 farklı etkinlik belirtilmiş olmasına rağmen bir öğretmenin süreçte kullandığı farklı etkinlik sayısı en fazla beştir. Alan yazın tarandığında söz varlığını geliştirme çalışmalarında okuma, dinleme, gözlem, bulmaca, otuz kelime üzerine on artı oyunu, resim ve şema çizerek kelime kazanma, kelime defteri, konuşma ve yazma tekniği, çağrışım haritası oluşturma, deyim hikâyesi araştırma/anlatma, kavramla ilgili sözcük bulma, bir kelime bir işlem oyunu (sözcük türetme), sözcük bulmacaları, görsellerden yararlanma, seçkin edebiyat ürünleriyle karşılaştırma, drama çalışmaları (Sever, 2008:148), anonim ürünlerle karşılaştırma (Önal, 2002:2; Yavuz, 1997:439) vb. etkinlikler önerildiği görülmektedir.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğunun sözlükleri metni anlama aşamasında sözcüğün anlamını bulmak için kullandığı, sözlük kullanım amaçlarını yeterince bilmediği ve sözlük bilgilerinin eksik olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Basılı sözlüklerin çeşitleri, sözlük oluşturma amaçları ve ilgili alan yazın dikkate alındığında Türkçe dersi öğretim sürecine pek çok amaçla sözlük kullanmanın mümkün olduğu görülmektedir. Alan yazında sözlüklerin hazırlanma amaçlarının belirtildiği (Göçer, 2009) araştırmalar dikkate alındığında, öğretmenlerin bu amaçların farkında olmadığı ya da sözlükleri bu amaçlara yönelik kullanmadıkları anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin genelinde az ya da çok sözlük uygulamalarına başvurduğu, sözlüğün Türkçe dersleri için vazgeçilmez bir öğretim materyali olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin sözlük kullanma sıklıklarını en çok "haftada bir"; bunu sırasıyla "sık sık", "nadiren", "hiç" ve "bazen" olarak ifade ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca bulgulardan yola çıkıldığında, öğretmenlerin sözlük çalışmalarını öğrencilere yaptırmayı tercih ettikleri

ancak öğrencilerin sınıfa sözlük getirmedikleri, basılı sözlüklerin yetersiz olduğu ya da pratik olmadığı ortaya çıkmıştır.

Sınıfların genelinde sınıf kitaplığı ve sözlük olmadığı, öğrencilerin çoğunun sözlük taşımadığı var olan sözlüklerin de yetersiz olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar öğretmenlerin sözlük kullanımını önemli bulduğunu, bir kısmının sözlük uygulamalarını başarılı bir şekilde yürüttüğünü ancak bir kısmının özellikle basılı sözlüklerin taşınma zorluğu ve öğrencilerin teknolojiyi tercih etmeleri gibi nedenlerle sözlük kullanmadığını göstermektedir.

Öğretmenlerin çoğunun ders yaptığı sınıflarda İnternet erişiminin bulunmadığı; sadece 7 öğretmenin sınıfında internet erişiminin mümkün olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca her okulda erişimin mümkün olmadığı ancak erişimin mümkün olduğu okullarda da İnternetin aktif kullanılmadığı görülmektedir.

Öğretmenlerin çoğu TDK'nin internet ortamında yayımlanan sözlüklerinden haberdar olduğunu belirtmesine rağmen sadece 3 öğretmen tarafından öğretim ortamında kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Öğretmenlerin çoğunun sözlükleri internet erişimi olmaması sebebiyle kullanmadığı sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak eğitim ortamlarında basılı sözlüklerden ve TDK'nin çevrimiçi sözlüğünden yeteri kadar faydalanılmadığı; basılı sözlüklerin hazırlanmasında gereken hassasiyetin gösterilmediği, öğrenci başvurusunu karşılamak bakımından okul sözlüklerinin yeterli olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara yönelik şu önerilerde bulunmaktadır:

- Ders kitaplarında yer alan metinlerin sözcük öğretimi bağlamında yeterli olup olmadığı araştırılmalı ve buna yönelik olarak ders kitaplarında nitelikli metinlere yer verilmelidir.
- Öğrencilerin Türkçe sözlük yanında atasözleri ve deyimler sözlüğü, şairler ve yazarlar sözlüğü, eş ve zıt anlamlılar sözlüğü ve yazım kılavuzu edinmeleri sağlanmalıdır.
- Eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarına farklı yöntemlerle kelime hazinesini geliştirme becerisi kazandırılabilir. Ayrıca sözcük kazandırmaya yönelik etkinliklere derslerde daha fazla yer verilebilir. Sözlük kullanımı ile ilgili öğretmene, öğrenciye ve çağa uygun yeni uygulamalar düşünülmelidir.
- Teknolojik araç gereçlerin her yere ulaşabildiği günümüzde, her okulda internet erişiminin olması beklenmektedir. Bu sebeple internet erişimi için okullarda teknolojik alt yapı iyileştirilmelidir. İnternet erişimi olmayan okullarda elektronik sözlüklerin kullanımını sağlamak amacıyla TDK sözlüklerinin bilgisayarlara yüklenebilen yazılımları oluşturulmalıdır.
- Araştırmalar sonucunda okullarda teknolojik imkânlar bulunmasına rağmen öğretmenlerin teknolojik araç gereçleri kullanma noktasında sorunlarının olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle öğretmenlere teknoloji kullanımıyla ilgili uygulamalı ve işlevsel eğitimler verilmelidir.
- TDK uygulamalarının ve hizmetlerinin aktif kullanımını sağlamak amacıyla öğretmenlere ve öğrencilere hizmet içi seminerler verilebilir.

- Türkçe dersi öğretim sürecinde sözlük kullanmanın önemi kavratılmalı, öğrencilerin düzenli olarak sözlük taşımalarını sağlamak amacıyla alternatif yöntemler geliştirilmelidir. Ayrıca sınıf kitaplıklarının bir an önce oluşturulması ve işlevsel olarak kullanılması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1996). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınları.
- Aksan, D. (1998). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dil bilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Başkan, Ö. (1998). *Lengüistik metodu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- Benzer, A. (2013). Kelime dağarcığını geliştirmede 6. sınıf Türkçe ders kitabının etkisi, *İlköğretim Online*, 12(2).
- Boz, E.; Demirtaş, A. A. (2011). Türkçe öğretmenlerinin okul sözlüğü kullanma konusundaki tutum ve davranışları, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 3, 65-134.
- Böler, T. (2006). Türkçe Sözlük (TDK) ile örnekleriyle Türkçe Sözlük'ü (MEB) karşılaştırma denemesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 101-118.
- Çakır, P. (2013). Türkçe ders kitabındaki öykülerin çocuğa görelilik ilkesi açısından incelenmesi, *Turkish Studies*, 8/1, 1171-1180.
- Çeçen, M. A. (2002). *İlköğretim öğrencilerinde kelime hazinesinin geliştirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi.
- Çotuksöken, Y. (2002). *Türkçe üzerine denemeler ve eleştiriler 1*. İstanbul: Papatya Yayıncılık
- Göçer, A. (2001). Türk dili ile ilgili sözlüklere genel bir bakış ve günümüz ilköğretim sözlükleri, *Türk Dili*, S.598, s.388-403.
- Göçer, A. (2009). Türkçe eğitiminde öğrencilerin söz varlığını geliştirme etkinlikleri ve sözlük kullanımı, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4 Summer*.
- Gülseren, C.; Batur, Z. (2009). Sözlüklerin niteliği ve işlevsel özelliği bağlamında sözlük okuma alışkanlığının anadili becerilerine etkisi üzerine kuramsal bir yaklaşım, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4 Summer 2009*, p.135-147.
- Günay, D. (2007). *Sözcükbilime giriş*. İstanbul: Multilingual Yay.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yay.
- Güneş, F. (2015). Kelimelerin gücü ve zihinsel sözlük, *Sürt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1.
- İlhan, N. (2009). Sözlük hazırlama ilkeleri, çeşitleri ve özellikleri, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4 Summer*.
- Karadüz, A. (2009). Sözlük, sözcük anlamı ve öğrenme üzerine, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4 Summer*, p.636-649.
- Karakuş, N. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin dil ve anlatım yönünden incelenmesi, *Tarih Okulu Dergisi*, 7, 567-593.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1).
- Kocaman, A. (1998). Dil bilim sözlük sözlükçülük. *Kebikeç*, 6, s. 111-113.
- Kolaç, E. (2009). İlköğretim odaklı bilimsel yayınlarda sözlük kullanma durumu, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4*, p. 744-760.
- Kula, O. B. (2012). *Dil felsefesi edebiyat kuramı-II*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (6, 7, 8. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.

- Önal, M. N. (2002). Türkçenin eğitim ve öğretiminde oyun tekerlemelerinin yeri ve önemi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9, 1-17.
- Özbay, M.; Büyükkız, K. K.; Uyar, Y. (2011). İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarındaki kelime hazineleri üzerine bir inceleme/An investigation on the elementary 7th grade students' vocabulary in writing, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15).
- Özbay, M., Melanlıoğlu, A. G. D. (2008). Türkçe eğitiminde kelime hazinesinin önemi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1).
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (A. Çekiç ve A. Bakla, Çev.). Ankara: Pegem.
- Redhouse, J. W. (2005). *Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü*. SEV Yayıncılık.
- Sever, S. (1997). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Toklu, M. O. (2013). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Yay.
- Tosunoğlu, M. (1999). Kelime servetinin eğitim öğretimdeki yeri ve önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 144, 71-73.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2006). Bilim ve sanat terimleri ana sözlüğü. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat. Erişim tarihi: 19.08.2015, 11.08.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2011). *Güncel Türkçe Sözlük*. http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&view=gts. Erişim tarihi: 17.11.2015/16.19.
- Yavuz, M. H. (1997). *Masallar ve eğitimsel işlevleri*, Ankara: Ürün Yayınları.